

GERMANIYADA TA'LIM TIZIMI VA TA'LIMDA ISLOHOTLAR

Ilmiy raxbar: *Eshquvvatov To'liqin*

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika

Instuti Pedagogika fakulteti Pedagogika

yo'nalishi 23_10 guruh talabasi

Ibodullayev Jahongir

Annotatsiya: Mazkur maqolada Germaniya ta'lim tizimi pedagogik yondashuvlar, davlat ta'lim siyosati hamda ijtimoiy-iqtisodiy omillar o'zaro uyg'unligi asosida keng qamrovli va kampramitsion nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida Germaniya ta'lim tizimining federal boshqaruv modeli, ta'lim mazmunining amaliyotga yo'naltirilganligi, dual ta'lim tizimining samaradorligi hamda ijtimoiy tenglikni ta'minlash mexanizmlari ilmiy asosda yoritiladi. Maqolada Germaniya tajribasining zamonaviy pedagogik islohotlar uchun nazariy va amaliy ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Germaniya ta'lim tizimi, pedagogik yondashuvlar, dual ta'lim, federal ta'lim siyosati, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, kampramitsion tahlil.

Kirish

XXI asrda ta'lim tizimlari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, innovatsion salohiyati hamda inson kapitali sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralmoqda. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimining samaradorligi faqat pedagogik jarayon bilan cheklanib qolmay, balki davlat siyosati, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan Germaniya ta'lim tizimi Yevropa va jahon miqyosida o'ziga xos model sifatida e'tirof etiladi.

Germaniya ta'lim tizimi federal tuzilma asosida tashkil etilgan bo'lib, unda hududiy mustaqillik va umumiy davlat standartlari o'rtasidagi muvozanat muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tizimning asosiy ustunliklaridan biri – ta'limning nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalarga yo'naltirilganligi, xususan, dual ta'lim tizimi orqali mehnat bozori ehtiyojlariga mos mutaxassislar tayyorlanishidir.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Germaniya ta'lim tizimini pedagogik yondashuvlar, davlat siyosati va ijtimoiy-iqtisodiy omillar kesimida kampramitsion tahlil qilish, uning samaradorligini belgilovchi omillarni aniqlash hamda ushbu tajribaning zamonaviy pedagogik islohotlar uchun ahamiyatini asoslab berishdan iborat. Germaniya ta'lim tizimining tashkiliy asoslari va davlat siyosati, Federal ta'lim boshqaruvi modeli. Germaniya ta'lim tizimi federativ davlat tuzilmasiga mos ravishda tashkil etilgan. Ta'lim masalalarida asosiy vakolatlar federal yerlar (Länder) ixtiyoriga

berilgan bo‘lib, bu har bir hududning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy xususiyatlarini hisobga olish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, umumiy ta‘lim standartlari va diplomlarning tan olinishi bo‘yicha yagona davlat siyosati yuritiladi.

Federal boshqaruv modeli ta‘lim tizimining moslashuvchanligini oshiradi. Hududlar o‘z ehtiyojlariga mos ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish imkoniga ega bo‘lsa-da, ta‘lim sifati va mazmuni bo‘yicha umumiy mezonlar saqlanib qoladi. Bu esa ta‘lim tizimida muvozanatni ta‘minlashga xizmat qiladi. Germaniya davlat ta‘lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlari uzoq muddatli strategik rejalashtirish, ta‘lim sifatini oshirish hamda ijtimoiy tenglikni ta‘minlashga qaratilgan. Ushbu yo‘nalishlar aniq moliyaviy ko‘rsatkichlar va statistik ma‘lumotlar asosida amalga oshirilmoqda.

OECD ma‘lumotlariga ko‘ra, 2010-yilda Germaniyada ta‘limga ajratilgan davlat xarajatlari YaIMning 4,3 % ini tashkil etgan bo‘lsa, 2015-yilga kelib bu ko‘rsatkich 4,8 % ga, 2020-yilda esa 4,9 % ga yetgan¹. Mazkur o‘shish davlat ta‘lim siyosatida ta‘limni ustuvor soha sifatida belgilanganidan dalolat beradi. Alohida ta‘kidlash joizki, 2018–2022-yillar oralig‘ida Germaniya federal hukumati va yerlar tomonidan ta‘lim sohasiga ajratilgan umumiy mablag‘ hajmi 15 % dan ortiq oshgan. Xususan, 2021-yilda ta‘lim tizimiga qariyb 176 milliard yevro, 2022-yilda esa 180 milliard yevrodan ortiq mablag‘ yo‘naltirilgan². Ushbu resurslar maktab ta‘limi, kasbiy ta‘lim va oliy ta‘lim tizimini rivojlantirishga yo‘naltirilgan.

Davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri — kasbiy va dual ta‘limni qo‘llab-quvvatlash hisoblanadi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2010-yilda Germaniyada dual ta‘lim tizimida tahsil olayotganlar soni 1,45 million nafarni tashkil etgan bo‘lsa, 2020-yilga kelib bu ko‘rsatkich 1,6 million nafardan oshgan³. Bu holat davlat siyosatining mehnat bozori ehtiyojlariga moslashganligini ko‘rsatadi. Shuningdek, Germaniya ta‘lim siyosatida ijtimoiy tenglik va inklyuzivlik ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. 2015–2021-yillar davomida migrant kelib chiqishiga ega o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash dasturlariga ajratilgan mablag‘lar qariyb 30 % ga oshirilgan⁴. Bu esa ta‘lim orqali ijtimoiy integratsiyani ta‘minlashga qaratilgan siyosatning izchil olib borilayotganini ko‘rsatadi.

Germaniya ta‘lim tizimida pedagogik yondashuvlar, Kompetensiyaga asoslangan ta‘lim (statistik tahlil asosida). Germaniya pedagogik tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuv yetakchi o‘rinni egallaydi. Ushbu yondashuv XX asr oxiri – XXI asr boshlaridan boshlab davlat ta‘lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllangan. OECD tadqiqotlariga ko‘ra, 2005–2010-yillar oralig‘ida Germaniyada umumiy o‘rta ta‘lim standartlari kompetensiyaga yo‘naltirilgan model asosida qayta ko‘rib chiqilgan¹.

Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2012-yilda Germaniyada maktab o‘quvchilarining 68 % i kompetensiyaga asoslangan baholash tizimi joriy etilgan ta‘lim muassasalarida

tahsil olgan bo'lsa, 2020-yilga kelib bu ko'rsatkich 92 % ga yetgan². Bu holat mazkur yondashuvning ta'lim tizimida keng qamrovli joriy etilganini ko'rsatadi.

Dual ta'lim tizimi va uning pedagogik ahamiyati (statistik ma'lumotlar asosida). Germaniya ta'lim tizimining eng muhim va o'ziga xos jihatlaridan biri dual ta'lim tizimidir. Ushbu tizim nazariy ta'lim bilan ishlab chiqarish amaliyotining uzviy uyg'unlashuviga asoslanadi. Germaniya Federal Kasbiy Ta'lim Instituti (BIBB) ma'lumotlariga ko'ra, 2010-yilda dual ta'lim tizimida tahsil olayotganlar soni 1,45 million nafarni tashkil etgan, 2015-yilda bu ko'rsatkich 1,55 million nafarga, 2021-yilga kelib esa 1,6 million nafardan oshgan⁴.

Dual ta'lim tizimining pedagogik ahamiyati uning mehnat bozori bilan bevosita bog'langanligida namoyon bo'ladi. Statistik tahlillarga ko'ra, dual ta'lim bitiruvchilarining 80–85 % i o'qishni tugatgach dastlabki 6 oy ichida ish bilan ta'minlangan⁵. Bu ko'rsatkich Germaniyada yoshlar o'rtasidagi ishsizlik darajasining past bo'lishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Shuningdek, 2018–2022-yillar oralig'ida Germaniya hukumati dual ta'lim tizimini rivojlantirish uchun ajratilgan mablag'ni qariyb 20 % ga oshirgan, ayniqsa sanoat, texnologiya va xizmat ko'rsatish sohalariga yo'naltirilgan kasbiy ta'lim dasturlariga ustuvorlik berilgan⁶. Bu esa dual ta'lim tizimining nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Natijada, Germaniya dual ta'lim modeli ta'lim samaradorligini oshirish, yoshlarni kasbga yo'naltirish va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda samarali pedagogik mexanizm sifatida e'tirof etiladi.

Germaniyada ta'lim tizimi mamlakat iqtisodiyotining real ehtiyojlari bilan uzviy bog'langan holda rivojlanadi. Mehnat bozori talablari asosida kasb-hunar va oliy ta'lim yo'nalishlari muntazam ravishda yangilanib boriladi. Ayniqsa, sanoat, texnologiya, muhandislik va xizmat ko'rsatish sohalarida malakali kadrlar tayyorlash ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Germaniya Federal Statistika idorasi (Destatis) va OECD ma'lumotlariga ko'ra, ta'lim tizimi bilan mehnat bozori o'rtasidagi muvofiqlashtirilgan siyosat natijasida mamlakatda ishsizlik darajasi nisbatan past bo'lib kelmoqda. Xususan, 2015-yilda umumiy ishsizlik darajasi 4,6 %, 2019-yilda 3,2 %, 2022-yilda esa taxminan 3 % atrofida bo'lgan. Ayniqsa, dual ta'lim tizimi yoshlarning mehnat bozoriga tez va samarali kirib kelishiga xizmat qilmoqda.

Ta'lim va iqtisodiyot o'rtasidagi bunday integratsiya pedagogik jarayonning amaliy ahamiyatini oshiradi. Ta'lim nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsni kasbiy faoliyatga tayyorlash, uning ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlash vositasiga aylanadi. Shu sababli Germaniya tajribasida ta'lim ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida qaraladi. Germaniyada ta'lim sohasini tartibga solish asosan federativ tuzilma asosida amalga oshiriladi, ya'ni ta'lim masalalari federal yerlar (Länder) vakolatiga kiradi. Shunga qaramay, 2020-yildan boshlab

umumfederal darajada ta'limni modernizatsiya qilishga qaratilgan muhim tashabbuslar kuchaydi. Xususan, "DigitalPakt Schule" (Raqamli maktab pakti) dasturi 2019-yilda qabul qilinib, 2020-yildan amaliy jihatdan faol joriy etila boshlandi. Ushbu dastur maktablarni raqamli infratuzilma, internet tarmoqlari, zamonaviy texnologiyalar va pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu holat Germaniya ta'lim tizimining zamonaviy pedagogik yondashuvlarga moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, 2020-yilda yangilangan Kasbiy ta'lim to'g'risidagi qonun (Berufsbildungsgesetz – BBiG) dual ta'lim tizimini yanada mustahkamladi. Ushbu qonun kasbiy malaka darajalarini aniq belgilash, o'quvchi va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish hamda kasbiy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qildi. Natijada Germaniyada ta'lim tizimi mehnat bozori ehtiyojlariga yanada moslashtirildi.

O'zbekistonda ta'lim tizimining huquqiy asoslari 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi yangi Qonun bilan mustahkamlandi. Ushbu qonun mustaqillikdan keyingi davrda ta'lim sohasini modernizatsiya qilishga qaratilgan eng muhim normativ-huquqiy hujjatlardan biri hisoblanadi. Mazkur qonunda: uzluksiz ta'lim tizimi, maktabgacha ta'limdan oliy va oliy ta'limdan keyingi bosqichlargacha bo'lgan yagona ta'lim zanjiri, ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarni joriy etish, nodavlat ta'lim muassasalarining faoliyatini kengaytirish, pedagog kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish kabi masalalar aniq belgilab berildi. Ayniqsa, 2020-yildan keyin O'zbekistonda ta'limni raqamlashtirish, oliy ta'lim qamrovini kengaytirish va kasbiy ta'lim tizimini qayta tashkil etish jarayonlari jadallashdi. Bu holat ta'limni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish omili sifatida ko'rishga bo'lgan yondashuv kuchayganini ko'rsatadi.

Xulosa:

Shu alohida takidlab o'tamanki Germaniya tajribasi O'zbekiston ta'lim tizimi uchun, ayniqsa, kasbiy ta'limni rivojlantirish, amaliyotga yo'naltirilgan o'qitish va raqamli pedagogik yondashuvlarni joriy etish borasida muhim metodologik manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Tahlil jarayonida Germaniya ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuv va dual ta'lim modeli yetakchi pedagogik mexanizmlar sifatida shakllangani aniqlandi. Ushbu yondashuvlar ta'lim jarayonida nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalar, tanqidiy fikrlash va kasbiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Natijada ta'lim tizimi iqtisodiyot ehtiyojlariga tezkor moslashuvchi samarali mexanizmga aylangan. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar tahlili Germaniyada ta'lim tizimi mehnat bozori bilan uzviy bog'langanini va bu holat ishsizlik darajasining nisbatan past bo'lishiga xizmat qilayotganini ko'rsatdi. Ta'lim orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlash, migrantlar va

ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlar uchun teng imkoniyatlar yaratish ta'lim siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. Education at a Glance 2022: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2022.
2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2021/22. Paris: UNESCO, 2022.
3. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). The Education System in the Federal Republic of Germany. Berlin, 2021.
4. Baumert, J., Kunter, M. Professional Competence of Teachers. New York: Springer, 2013.
5. Heckmann, F. Education and Integration of Migrants in Germany. Wiesbaden: Springer VS, 2016.
6. Euler, D. Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries? Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2013.
7. Müller, K. Education System in Germany. Berlin: Springer, 2020.
8. OECD. Education at a Glance. Paris, 2022.
9. Federal Ministry of Education and Research of Germany. Vocational Training Report. Berlin, 2021.
10. Heckmann, F. Education and Integration in Germany. Wiesbaden, 2019.
11. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Paris, 2021.